

Α. ΚΕΙΜΕΝΟ

«Ήμην πτωχόν βοσκόπουλον εις τα ὄρη. Δεκαοκτώ ἐτῶν, καὶ δέν ἤξευρα ἀκόμη ἄλφα. Χωρὶς νὰ τό ἤξεύρω, ἤμην εὐτυχής. Τὴν τελευταίαν φορὰν ὅπου ἐγεύθην τὴν εὐτυχίαν ἦτον τό θέρος ἐκεῖνο τοῦ ἔτους 187... Ἦμην ὠραίος ἔφηβος, κ' ἐβλεπα τό πρῶίμως στρυφνόν, ἡλιοκαές πρόσωπόν μου νὰ γυαλίζεται εἰς τὰ ρυάκια καὶ τὰς βρύσεις, κ' ἐγύμναζα τό εὐλύγιστον, ὑψηλόν ἀνάστημά μου ἀνά τοὺς βράχους καὶ τὰ βουνά.

Τὸν χειμῶνα ποῦ ἤρχισ' εὐθύς κατόπιν μ' ἐπῆρε πλησίον τοῦ ὁ γηραιός πάτερ Σισώης, ἡ Σισώνης, καθὼς τὸν ὠνόμαζον οἱ χωρικοὶ μας, καὶ μ' ἔμαθε γράμματα. Ἦτον πρῶην διδάσκαλος, καὶ μέχρι τέλους τὸν προσηγόρευον ὅλοι εἰς τὴν κλητικὴν «δάσκαλε». Εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο μοναχός καὶ διάκονος. Εἶτα ἠγάπησε μίαν Τουρκοπούλαν, καθὼς ἔλεγαν, τὴν ἔκλεψεν, ἀπὸ ἑνα χαρέμι τῆς Σμύρνης, τὴν ἐβάπτισε καὶ τὴν ἐνυμφεύθη.

Εὐθύς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἐπὶ Καποδίστρια κυβερνήτου, ἐδίδασκεν εἰς διάφορα σχολεῖα ἀνά τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶχεν οὐ μικράν φήμην, ὑπὸ τό ὄνομα «ὁ Σωτηράκης ὁ δάσκαλος». Ἀργότερα ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν οἰκογένειάν του, ἐνθυμήθη τὴν παλαιάν ὑποχρέωσίν του, ἐφόρεσε καὶ πάλιν τὰ ράσα, ὡς ἀπλοὺς μοναχός τὴν φορὰν ταύτην, κωλυόμενος νὰ ἱερατεύη, κ' ἐγκαταβίωσεν ἐν μετανοίᾳ, εἰς τό Κοινόβιον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἐκεῖ ἔκλαυσε τό ἀμάρτημά του, τό ἔχον γενναίαν ἀγαθοεργίαν ὡς ἐξόχως ἐλαφρυντικὴν περίστασιν, καὶ λέγουν ὅτι ἐσώθη.

Αφοῦ ἔμαθα τὰ πρῶτα γράμματα πλησίον τοῦ γηραιοῦ Σισώη, ἐστάλην ὡς ὑπότροφος τῆς μονῆς εἰς τινα κατ' ἐπαρχίαν ἱερατικὴν σχολήν, ὅπου κατετάχθην ἀμέσως εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, εἶτα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ριζάρειον. Τέλος, ἀρχίσας τὰς σπουδὰς μου σχεδόν εἰκοσαετῆς, ἐξῆλθα τριακοντούτης ἀπὸ τό Πανεπιστήμιον· ἐξῆλθα δικηγόρος μέ δίπλωμα προλύτου ...

Μεγάλην προκοπὴν, ἐννοεῖται, δέν ἔκαμα. Σήμερον ἐξακολουθῶ νὰ ἐργάζωμαι ὡς βοηθός ἀκόμη εἰς τό γραφεῖον ἐπιφανοῦς τινος δικηγόρου καὶ πολιτευτοῦ ἐν Ἀθήναις, τὸν ὁποῖον μισῶ, ἀγνοῶ ἐκ ποίας σκοτεινῆς ἀφορμῆς, ἀλλὰ πιθανῶς ἐπειδὴ τὸν ἔχω προστάτην καὶ εὐεργέτην. Καὶ εἶμαι περιορισμένος καὶ ἀνεπιτηδεῖος, οὐδέ δύναμαι νὰ ὠφεληθῶ ἀπὸ τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέχω πλησίον τοῦ δικηγόρου μου, θέσιν οἷον αὐλικοῦ.

Καθὼς ὁ σκύλος, ὁ δεμένος μέ πολύ κοντόν σχοινίον εἰς τὴν αὐλήν τοῦ αὐθέντου του, δέν ἤμπορεῖ νὰ γαυγίῃ οὔτε νὰ δαγκάσῃ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτίνα καὶ τό τόξον τὰ ὁποῖα διαγράφει τό κοντόν σχοινίον, παρομοίως κ' ἐγὼ δέν δύναμαι οὔτε νὰ εἶπω, οὔτε νὰ πράξω τίποτε περισσότερον παρ' ὅσον μοῦ ἐπιτρέπει ἡ στενὴ δικαιοδοσία τὴν ὁποίαν ἔχω εἰς τό γραφεῖον τοῦ προϊσταμένου μου.

[...]

Τῆς πτωχῆς χήρας ἦτον ἡ ἄμπελος μόνον εἰς τὰς ὥρας ποῦ ἤρχετο ἡ ἴδια διὰ νὰ θειαφίση, ν' ἀργολογήσῃ, νὰ γέμιση ἕνα καλάθι σταφύλια, ἢ νὰ τρύγησῃ ἂν ἔμενε τίποτε διὰ τρύγημα. Ὅλον τὸν ἄλλον καιρὸν ἦτον κτῆμα ἰδικόν μου.

Μόνους ἀντιζήλους εἰς τὴν νομὴν καὶ τὴν κάρπωσιν ταύτην εἶχα τοὺς μισθωτοὺς τῆς δημαρχίας, τοὺς ἀγροφύλακας, οἱ ὅποιοι ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐφύλαγαν τὰ περιβόλια τοῦ κόσμου, ἐννοοῦσαν νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ τὰς καλυτέρας ὁπώρας. Αὐτοὶ πράγματι δέν μοῦ ἤθελαν τό καλόν μου. Ἦσαν τρομεροὶ ἀνταγωνισταὶ δι' ἐμέ.

Τὸ κυρίως κατάμερόν μου ἦτον ὑψηλότερα, ἔξω τῆς ἀκτίνος τῶν ἐλαιῶνων καὶ ἀμπέλων, ἐγὼ ὅμως συχνὰ ἐπατοῦσα τὰ σύνορα. Ἐκεῖ παραπάνω, ἀνάμεσα εἰς δυὸ φάραγγας καὶ τρεῖς κορυφᾶς, πληρεῖς ἀγρίων θάμνων, χόρτου καὶ χαμοκλάδων, ἔβוסκα τὰ γίδια τοῦ Μοναστηρίου. Ἦμην «παραγυῖος», ἀντὶ μισθοῦ πέντε δραχμῶν τὸν μῆνα, τὰς ὁποίας ἀκολουθῶς μου ἠῤῥησαν εἰς ἔξ. Σιμὰ εἰς τὸν μισθὸν τοῦτον, τὸ Μοναστήρι μου ἔδιδε καὶ φασκιὰς διὰ τσαρούχια, καὶ ἄφθονα μαύρα ψωμῖα ἢ πίττες, καθὼς τὰ ὠνόμαζαν οἱ καλόγηροι.

[...]

Ὁ κύρ Μόσχος εἶχεν ὡς συντροφίαν τὸ τσιμποῦκι του, τὸ κομβολόγι του, τὸ σκαλιστήρι του καὶ τὴν ἀνεψιάν του τὴν Μοσχούλαν. Ἡ παιδίσκη θὰ ἦτον ὡς δυὸ ἔτη νεωτέρα ἐμοῦ. Μικρὴ ἐπήδα ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἔτρεχεν ἀπὸ κολπίσκον εἰς κολπίσκον, κάτω εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἔβγαζε κοχύλια κ' ἐκυνηγοῦσε τὰ καβούρια. Ἦτον θερμόαιμος καὶ ἀνήσυχος ὡς πτηνὸν τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἦτον ὠραία μελαχροινή, κ' ἐνθύμιζε τὴν νύμφην τοῦ

Ἄσματος τὴν ἡλιοκαυμένην, τὴν ὁποίαν οἱ υἱοὶ τῆς μητρὸς τῆς εἶχαν βάλει νὰ φυλάῃ τ' ἀμπέλια· «Ἴδου εἶ καλή, ἡ πλησίον μου, ἴδου εἶ καλή· ὀφθαλμοὶ σου περιστρεφαί...». Ὁ λαϊμός της, καθὼς ἔφεγγε καὶ ὑπέφωσκεν ὑπὸ τὴν τραχηλίαν της, ἦτον ἀπείρως λευκότερος ἀπὸ τὸν χρώτα τοῦ προσώπου της.

Ἦτον ὠχρά, ροδίνη, χρυσαυγίζουσα καὶ μοῦ ἐφαίνετο νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὴν μικρὴν στέρφαν αἶγα, τὴν μικρόσωμον καὶ λεπτοφυῆ, μὲ κατὰστιλπνον τρίχωμα, τὴν ὁποία ἐγὼ εἶχα ὀνομάσει Μοσχούλαν. Τὸ παράθυρον τοῦ πύργου τὸ δυτικὸν ἠνοιέτο πρὸς τὸν λόγγον, ὁ ὁποῖος ἤρχιζε νὰ βαθύνεται πέραν τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ, ὅπου ἦσαν χαμόκλαδα, εὐώδεις θάμνοι, καὶ ἀργιλλώδης γῆ τραχεία. Ἐκεῖ ἤρχιζεν ἡ περιοχὴ μου. Ἔως ἐκεῖ κατηρχόμην συχνά, κ' ἔβροσκα τὰς αἶγας τῶν καλογήρων, τῶν πνευματικῶν πατέρων μου.

B. ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. «Μια ερμηνεία του διηγήματος «Όνειρο στο Κύμα» είναι να ιδωθεί το διήγημα ως μια εκδήλωση της αντίθεσης φύσης και πολιτισμού [...] ενώ μια άλλη ερμηνεία του διηγήματος έχει ως άξονα την αντιπαράθεση της ευτυχισμένης εφηβείας στη φθορά της ωριμότητας [...]» (Δ. Τζιόβας, Το Παλίμψηστο της Ελληνικής Αφήγησης: Από την Αφηγηματολογία στη Διαλογικότητα, Οδυσσέας 1993). Συμφωνείτε με τις παραπάνω ερμηνευτικές προσεγγίσεις του διηγήματος του Παπαδιαμάντη; Βρείτε στοιχεία μέσα από τα αποσπάσματα που σας δόθηκαν για να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

(Μονάδες 20)

2. Πως λειτουργεί στο κείμενο και ποιο σκοπό εξυπηρετεί η αναφορά στην προσωπική ιστορία του πάτερ Σισώη;

(Μονάδες 20)

3. Να ερμηνεύσετε τις ομωνυμίες Μόσχου – Μοσχούλας και Μοσχούλας (κοπέλας) - Μοσχούλας (κατσίκας) και να υποδείξετε τη λειτουργία τους.

(Μονάδες 20)

4. α. Να εξετάσετε σε μια παράγραφο (140 -160 λέξεις) τη λειτουργία της περιγραφής στο ακόλουθο χωρίο: «Η παιδίσκη θα ήταν Μοσχούλαν»

(Μονάδες 10)

- β. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τη σκοπιμότητα της ειρωνείας στο ακόλουθο χωρίο: «Μόνους αντιζήλους δι' εμέ», σε μια παράγραφο 120 -140 λέξεων.

(Μονάδες 10)

5. Να συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενο, τα αποσπάσματα από το «Όνειρο στο Κύμα» με τα αποσπάσματα από το διήγημα του Παπαδιαμάντη «Υπό τη βασιλικήν δρυν»

«Όταν παιδίον διηρχόμην εκεί πλησίον, ἐπὶ οναρίου οχούμενος, δια να υπάγω να απολαύσω τας αγροτικές μας πανηγύρεις, των ημερῶν του Πάσχα, του Αγίου Γεωργίου και της Πρωτομαγιάς, ερρέμβαζον γλυκά μη χορταίνων να θαυμάζω περικαλλές δένδρον, μεμονωμένον, πελώριον, μίαν βασιλικήν δρύν. Οποῖον μεγαλείον εἶχεν! Οἱ κλάδοι τῆς χλωρόφαιοι, κατάμεστοι, κραταιοί, οἱ κλώνες τῆς, γαμψοί ὡς ἡ κατατομή τοῦ αετοῦ, οὔλοι ὡς ἡ χαίτη τοῦ λέοντος, προεῖχον ἀναδεδημένοι, εἰς βασιλικά στέμματα. Καὶ ἦτον ἐκείνη ἀνασσα τοῦ δρυμοῦ, δέσποινα ἀγρίας καλλονῆς, βασίλισσα τῆς δρόσου ... Ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς ἐστάλαζε καὶ ἔρρεεν ολόγυρά τῆς «μάννα ζωῆς, δρόσος γλυκασμοῦ, μέλι το ἐκ πέτρας» [...]

Μετά πολλά ἔτη, ὅταν, ξενιτευμένος ἀπὸ μακροῦ ἐπέστρεψα εἰς τὸ χωρίον μου καὶ ἐπεσκέφθην τὰ τοπία ἐκεῖνα, τὰ προσκυνητήρια τῶν παιδικῶν ἀναμνήσεων, δὲν εὗρον πλέον οὐδὲ τὸν τόπον ἐνθα ἦτο ποτὲ ἡ Δρυς ἡ Βασιλική, τὸ πάγκαλον καὶ μεγαλοπρεπές δένδρον, ἡ νύμφη ἡ ἀνάσσουσα τῶν δρυμῶνων.

Μία γραιία με τὴν ρόκαν τῆς, με δυο προβατίνας τὰς ὁποίας ἔβροσκεν ἐντὸς ἀγροῦ πλησίον, εὐρίσκετο ἐκεῖ, καθημένη ἐξῶθεν τῆς μικρᾶς καλύβης τῆς. Ὅταν τὴν ἠρώτησα τι εἶχε γίνῃ τὸ «Μεγάλο Δένδρον», τὸ ὁποῖον ἦτον ἓναν καιρὸν ἐκεῖ, μοι ἀπήντησεν.

- Ὁ χωρεμένος ὁ Βαργένης τὸ ἔκοψε μα κι ἐκεῖνος δὲν εἶχε κάμει νισάφι με τὸ τσεκούρι τοῦ. Ὅλο θεόρατα δέντρα, τόσο σημαδιακά πράγματα..... Σαν τὸ κοψε κι ὕστερα, δὲν εἶδε χαῖρι καὶ προκοπή. Ἀρρώστησε, καὶ σε λίγες μέρες πέθανε..... Τὸ Μεγάλο Δέντρο ἦταν στοιχειωμένο.

(Μονάδες 20)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. Το «Όνειρο στο κύμα» είναι ένα κείμενο επιδεικτικό πολλαπλών αναγνώσεων και ερμηνειών τόσο από ηθικοθηρησκευτική σκοπιά όσο και από κοινωνιολογική ενώ υπάρχουν και προσεγγίσεις αισθητικές ή ψυχχαναλυτικές. Από τις επικρατέστερες ερμηνείες, σχετικές μεταξύ τους και μάλιστα επικαλυπτόμενες, είναι να ιδωθεί το διήγημα ως μια εκδήλωση της αντιθέσεως φύσης και πολιτισμού καθώς και ως αντιπαράθεση της ευτυχισμένης εφηβείας στη φθορά της ωριμότητας. Η φύση αντιπροσωπεύει την εφηβική ηλικία του αφηγητή, όταν ως βοσκός ήταν ωραίος και ευτυχισμένος έφηβος αλλά και «φυσικός άνθρωπος», ενώ ο πολιτισμός ταυτίζεται με την ώριμη ηλικία του αφηγητή όταν στην Αθήνα ως δικηγόρος περιορισμένης δικαιοδοσίας αισθάνεται δέσμιος καταπιεσμένος. Το διήγημα δηλαδή μπορεί να ερμηνευτεί ως μια ιστορία μετασχηματισμού του βοσκού σε δικηγόρο, που αντιστοιχεί στο πέρασμά του από τα όρη στην Αθήνα και από την εφηβεία στην ωριμότητα. Η αντίθεση αυτή είναι βασική για τη δομή και την ερμηνεία του διηγήματος. Μάλλον είναι το χαρακτηριστικότερο διήγημα με θέμα αυτή την αντιπαράθεση της ευτυχισμένης εφηβείας στην «εκπτώτικη» ωριμότητα. Η αντίθεση αυτή γίνεται καθαρότερη στο διήγημα, επειδή ο αυτοδιηγητικός αφηγητής δεν παρουσιάζεται ως απλή «φωνή» αλλά ως πλήρης βιολογική ύπαρξη που διαφοροποιείται από τον συγγραφέα. Μυθοποιώντας, λοιπόν, ο Παπαδιαμάντης, δημιουργεί τον τύπο του εξομολογούμενου αφηγητή που αποφασίζει να καταγράψει αυτό το μετασχηματισμό, τη μετάπτωσή του δηλαδή από την παραδοσιακή ελευθερία στη γεμάτη μέρμινες δουλεία του κόσμου (κοινωνίας).

Η αντίθεση αυτή είναι πολλαπλή (παρελθόν – παρόν, φύση – κοινωνία, εφηβεία – ωριμότητα) και εκτείνεται σε διάφορα επίπεδα. Πληροφορούμαστε, λοιπόν, ότι το «πτωχόν βοσκόπουλον εκ τα όρη» δεκαοχτώ χρονών και αναλφάβητος ήταν «ευτυχής» εν αγνοία του. Ως έφηβος ήταν «ωραίος» ενώ η σχέση του με τη φύση παρουσιάζεται εξιδανικευμένη: απολαμβάνει μια «προπρωτική κυριαρχία», όπως γίνεται αφηγηματικά αντιληπτό μέσα από την επίμονη χρήση της κτητικής αντωνυμίας («ήτον κτήμα ιδιόν μου», «κυρίως κατάμερόν μου», «η περιοχή μου») που δηλώνει ωστόσο όχι τη σχέση κτήσης αλλά τη συνάφεια και την ενότητα του «φυσικού ανθρώπου» με τον φυσικό κόσμο μέσω συναισθηματικών δεσμών και όχι νομικών διαδικασιών, μια σχέση που του επιτρέπει να «νέμεται» όλο το περιβάλλον, να «γυαλίζεται εις τα ρυάκια» και να «γυμνάζεται» στους «βράχους και τα βουνά», να κινείται δηλαδή στον «ανοιχτό χώρο» της φύσης. Επιπλέον είναι αυτόρκτης αφού υπερκαλύπτονται οι ανάγκες του (μισθός πέντε δραχμών, φασιές δια τσαρούχια, άφθονα μαύρα ψωμιά) αλλά και ηθικός αφού διαβιώνει μέσα στη φύση όπου, κατά τον Παπαδιαμάντη, ο άνθρωπος είναι πιο νήπιος, πιο αθώος και κοντά στο Θεό του. Εξάλλου είναι «παραγυιός» του Μοναστηριού και μαθητευόμενος του μοναχού Σισώη, με προοπτικές δηλαδή να επιτύχει της σωτηρίας της ψυχής του.

Αντίθετα περνώντας στην ωριμότητα φορτώνεται με κοσμικές γνώσεις και γίνεται βοηθός δικηγόρου στην Αθήνα, σε έναν αστικό «κλειστό χώρο» όπου είναι περιορισμένος και ασφυκτικά ανελεύθερος, όπως ένας «σκύλος δεμένος με πολύ κοντό σχοινίον». Παράλληλα είναι «ανεπιτήδεις» έχοντας χάσει την αυτόρκτητά του από τις αστικές ανάγκες αλλά και με ηθικά ελαττώματα, αφού η ταπείνωση της ευεργεσίας από τον προστάτη του επιφανή δικηγόρο τον οδηγεί στο να τον μισεί αλλά να κατέχει θέση «αυλικού», δηλαδή δούλου και κόλακα. Ο αυτοσαρκασμός του ώριμου αφηγητή για τη μεταστροφή του αυτή, την «έκπτωση» στον κοινωνικό κόσμο, αισθητοποιείται από την παρομοίωση με το σκύλο και το κοντό σχοινί αλλά αποτυπώνεται και στις εκφράσεις «Μεγάλην προκοπήν εννοείται δεν έκαμα», «εξακολουθώ να εργάζωμαι ως βοηθός ακόμη», «θέσιν οιονεί αυλικού».

Παράλληλα εμφανίζεται η ανεπάρκεια και η ανηθικότητα της οργανωμένης κοινωνίας, η οποία προτείνει την κυριαρχία – ιδιοκτησία επί της φύσης, διακρίνει τους ανθρώπους σε πτωχούς και πλούσιους και ευνοεί την αυθαιρεσία και τη διαφθορά της εξουσίας (π.χ. οι μισθωτοί της δημαρχίας, οι αγροφύλακες).

Το «Όνειρο στο κύμα», λοιπόν, φαίνεται να τοποθετεί τη χρυσή εποχή της ανθρωπότητας σε κάποια πρώιμη εποχή του ανθρώπινου γένους και στην αρχή της ζωής κάθε ανθρώπου (τύπος: βοσκός – άτομο: νήπιος).

2. Στην εισαγωγική ενότητα του διηγήματος ενσωματώνεται η εγκιβωτισμένη αναδρομική αφήγηση της ιστορίας του πάτερ Σισώη. Η ιστορία του μοναχού Σισώη είναι κυκλική: μια πορεία από τη σωτηρία στην απώλεια και πάλι στη σωτηρία, αφού ξεκινά από την αγνότητα που προϋποθέτει η μοναστική ζωή, οδηγείται στην αμαρτία, καθώς υποκύπτει στον πειρασμό που σχετίζεται με τη γυναίκα αλλά επειδή ακολουθεί η μετάνοια που έχει στόχο την εξιλέωση καταλήγει στην αρχική κατάσταση («λέγουν ότι εσώθη»).

Φαινομενικά αταίριαστη με την κύρια αφήγηση, αφού δεν είναι άμεσα αντιληπτή η σχέση της με τα γεγονότα της ιστορίας του αφηγητή, ωστόσο ουσιαστικά έχει θεματική σχέση με αυτήν, καθώς είναι εμφανείς οι αναλογίες στην πορεία των δύο προσώπων, ήρωα και Σισώη. Ο βοσκός ξεκινά από μια αρχική κατάσταση αγνότητας ως φυσικός και ευτυχισμένος έφηβος που βόσκει τα γίδια της ίδιας μονής στην οποία «εγκαταβίωσε εν μετάνοια» ο Σισώης, καταλήγει όμως στην αντίθετη ακριβώς κατάσταση, αυτή της μη σωτηρίας – δυστυχίας αφού δεν αντικαθιστά το χαμένο παράδεισο με έναν εσωτερικό παράδεισο και δε γίνεται μοναχός.

Σκοπός, λοιπόν, αυτής της εγκιβωτισμένης αφήγησης είναι να συμπληρώσει τα γεγονότα της αφήγησης υπονοώντας την εμφάνιση του «πειρασμού» με τη μορφή της γυμνής Μοσχούλας, στον οποίο υποκύπτει ο ήρωας. Με αυτήν την αναδρομική αφήγηση που παρουσιάζεται από την προοπτική του Εγώ-αφηγητή παρέχεται υπαινικτικά το αγνοούμενο αίτιο του μετασχηματισμού του ήρωα από «βοσκού εις τα όρη» σε δικηγόρο με δίπλωμα προλύτου, που αντιστοιχεί με το πέρασμά του από το βουνό στην Αθήνα, από την εφηβεία στην ωριμότητα και από την παραδεισιακή ελευθερία στην

κοινωνική δουλεία. Αυτόν τον μετασχηματισμό, εξάλλου, δίνει ο πρόλογος του διηγήματος στον τύπο της εσωτερικής ομοδιηγητικής πρόληψης.

Συμπερασματικά, λοιπόν, η εγκιβωτισμένη αναδρομική αφήγηση της ιστορίας του πάτερ Σισώη, αν και δίνει την εντύπωση της παρέκβασης, λειτουργεί ως στοιχείο της υπόθεσης. Η επισήμανση της αναλογίας ανάμεσα στον ηθικό βίο των δύο ηρώων αλλά και το δρόμο προς τη λύτρωση που ο ένας κατακτά και ο άλλος όχι, προϋποθέτει το συγκρουσιακό στοιχείο και καταδεικνύει την πορεία του αφηγητή έως το δυστυχημένο παρόν. Επιπλέον, ο ρόλος του ανθρώπου αυτού στάθηκε καθοριστικός για την προσωπικότητα του νεαρού βοσκού, εφόσον η διδασκαλία του διαμόρφωσαν τη σκέψη και το ήθος του ως προς τα βασικά σημεία, τα οποία θα επικαλεσθεί στην κύρια αφήγηση και στην επιλογική ενότητα.

3. Η πρώτη ομωνυμία Μόσχου – Μοσχούλας αρχικά μπορεί να εκληφθεί ως εθιμοτυπικό – ηθογραφικό στοιχείο αφού η γυναίκα ονοματίζεται από το όνομα του πλησιέστερου άρρενα συγγενή της, ο οποίος στην προκειμένη περίπτωση κληροδοτεί το όνομά του στην υιοθετημένη κόρη του μαζί φυσικά με την περιουσία του. Κυριότερα όμως η συγκεκριμένη ομωνυμία καταδεικνύει τη στενή σχέση Μόσχου – Μοσχούλας όσον αφορά στο συμβολισμό τους. Και η Μοσχούλα λοιπόν, πέρα από το εξιδανικευμένο της κάλλος, αποτελεί ένα «κομμάτι», μια προέκταση του Μόσχου, ένα μικρό Μόσχο (-ούλα=υποκορισμός) και ανήκει κατ' επέκταση στον αλλοτριωμένο κόσμο του Μόσχου ζώντας στο απομονωμένο βασίλειό του (οιωνεί βασίλειον δι' εαυτόν και δια την ανεψιά του) χωρίς ελευθερία. Έτσι η συγχρονική αντίθεση του διηγήματος ανάμεσα στο βοσκό που είναι απλός, ελεύθερος ένας φυσικός άνθρωπος που δεν αναγνωρίζει το θεσμό της «ιδιοκτησίας» και «πατά τα σύνορα» (προπρωτική κυριαρχία) και στον κυρ-Μόσχο που είναι πολυπράγμων, ιδιότροπος, «κοινωνικός» άνθρωπος που έχει επιβάλλει τους «μεταπτωτικούς» νόμους της ιδιοκτησίας στο παραδεισιακό περιβάλλον, φαίνεται να προεκτείνεται: μέσω της μεταβατικής ιδιότητας και η Μοσχούλα (που να θυμηθούμε ότι δεν είχε πρωτογενή γνώση της ποιμενικής ζωής αλλά έμμεσα από πηγές) φαίνεται να μη μοιράζεται το φυσικό ήθος του βοσκού. Πιθανώς, λοιπόν, έτσι να προσημαίνεται τόσο η μετέπειτα εξέλιξη της Μοσχούλας σε «απλή θυγάτηρ της Εύας» όσο και η μη αίσια έκβαση του ειδυλλίου ανάμεσα στους δύο νέους, το οποίο παραμένει τελικά στη σφαίρα του ονείρου, του μη πραγματικού και πραγματοποιήσιμου.

Η δεύτερη ομωνυμία Μοσχούλας – κοπέλας και Μοσχούλας – κατσίκας είναι ευφυής και περιπλέκει την απλή υπόθεση του διηγήματος. Σ' αυτό το λογοτεχνικό εύρημα δύο διαφορετικά νοήματα αντιστοιχούν σε ενιαία φωνητική πραγματικότητα. Επειδή όμως η ομωνυμία πηγάζει από τον ίδιο τον ήρωα και βασίζεται στην εξωτερική κατά τη γνώμη του ομοιότητα κοπέλας – κατσίκας, κατοχυρώνει τη μερική συνωνυμία, άρα σημαίνει πως τα δυο αντικείμενα αναφοράς συμφύρονται στη συνείδηση του βοσκού και καθιστούν δυνατή τη σχέση υποκατάστασης. Αποτελεί, λοιπόν, η ομωνυμία αυτή μηχανισμό υποκατάστασης συναισθημάτων («προβολή» ή «μετάθεση» κατά την ψυχολογία) καθώς έτσι ο βοσκός προβάλλει στην κατσίκα τα συναισθήματα που τρέφει για την κοπέλα αποδεικνύοντας αφενός την αδυναμία του προς εκείνη αλλά αφετέρου και την αντίληψή του ότι ήταν ένα απλησίαστο όνειρο γι' αυτόν, ένας «απαγορευμένος καρπός», καλά κλεισμένος στον πυργοειδή οικισμό της.

Η υποκατάσταση, όμως, είναι σχεδόν αδύνατη, επειδή οι διαφορές είναι περισσότερες και σημαντικότερες από τις ομοιότητες. Αυτό που ξεκινά ως ανώδυνη, ασυναίσθητη και συναισθηματική υποκατάσταση προχωρεί εκ πραγμάτων σε αντικατάσταση μέσα από συγκρούσεις και επίπονες επιλογές. Έτσι, ενώ αρχικά επιλέγεται η κατσίκα αντί της κοπέλας κατά την πρώτη συνάντηση των δύο νέων με αφορμή την απώλεια της κατσίκας, εν τέλει επιλέγεται οριστικά και τελεσίδικα η κοπέλα. Η αγάπη και η φιλοστοργία για τη μια δε συμβιβάζεται με την αγάπη για την άλλη, Ό,τι με την ομωνυμία σήμαινε προσπάθεια ασύνειδης ταύτισης σε έναν ενιαίο κόσμο αποδεικνύεται ανεπίτευκτο.

Σε επίπεδο πλοκής, η ομωνυμία εκλαμβάνεται ως προοικονομία καθώς η αξιοποίηση του λογοτεχνικού αυτού ευρήματος προωθεί το μύθο. Η δέση του μύθου, συγκεκριμένα, συντελείται όταν φωνάζοντας τη Μοσχούλα – κατσίκα, βγαίνει στο παράθυρο η Μοσχούλα – κόρη και έχουμε την πρώτη προσέγγιση των δύο νέων.

4. α) Η περιγραφή στον Παπαδιαμάντη γενικότερα δεν περιορίζεται να υπηρετεί την αφήγηση αλλά αποκτά ιδιαίτερο νόημα, από άποψη λειτουργικότητας γίνεται η ίδια φορέας νοήματος. Συνχά πάλη η περιγραφή ασκεί οδηγητικό ρόλο, ώστε να συλλάβει ο αναγνώστης το βαθύτερο νόημα του κειμένου, πέρα από το επίπεδο δήλωσης, σ' αυτό της συνυποδήλωσης. Μια τέτοια περιγραφή είναι και η συγκεκριμένη της Μοσχούλας, η οποία ανήκει στην προοπτική του Εγώ – αφηγητή ο οποίος μέσω της «παράληψης» αφήνει να του ξεφύγουν επιπλέον πληροφορίες. Η περιγραφή αυτή μπορεί να διαβαστεί αρχικά ως παραπομπή σ' ένα στερεότυπο ομορφιάς, μιας ομορφιάς εξιδανικευμένης (ρομαντική υπερβολή στα επιμέρους χαρακτηριστικά: «ο λαϊμός της... απείρως λευκότερος... Ήτον ωχρά ροδίνη, χρυσαυγίζουσα»). Η κοπέλα δίνεται ως το πρότυπο του κοριτσιού του βουκολικού λογοτεχνικού είδους, καθώς «επήδα από βράχον εις βράχον» προσημαίνοντας την υποκατάστασή της μέσω της ακόλουθης ομωνυμίας (εφαίνετο να ομοιάζει με την μικρήν στέρφαν αίγα, τη μικρόσωμον και λεπτοφυή... εγώ είχα ονομάσει Μοσχούλαν). Ωστόσο η περιγραφή αυτή, που αποτελεί μερική απόκλιση από τους κωδικούς ομορφιάς, αποκτά πλήρες νόημα από τη σημασιολογική της αναλογία με το απόσπασμα από το «Άσμα Ασμάτων», μια ερωτικοποιημένη αλληγορία με λυρικά ερωτικά – γαμήλια τραγούδια. Καθώς λοιπόν η σημασία της περιγραφής υπονοείται από ένα άλλο κείμενο, με ερωτικές συνδηλώσεις ο αναγνώστης προβαίνει σε μια ερωτική ερμηνεία αυτής.
- β) Απόρροια του κοινωνικού προβληματισμού του Αλ.Παπαδιαμάντη αποτελεί και η ειρωνική αποτίμηση του παρείσακτου νόμου της πόλης. Εξάλλου η νατουραλιστική ηθογραφία του αποκαλύπτει συχνά την κοινωνική αδικία, την ανισότητα, τη διάκριση φτωχών και πλουσίων καθώς και τη διαφθορά της εξουσίας. Ο κοινωνικός προβληματισμός στον Παπαδιαμάντη γενικότερα πυροδοτείται από την αντίθεση ανάμεσα στη φύση και στο

κοινωνικό περιβάλλον, όπου οι οργανωμένες μορφές κοινωνικής ανάπτυξης συντελούν στην ηθική έκπτωση του ανθρώπου. Ο ειρωνικός επιτονισμός στην παράγραφο αυτή (αντί..... να εκλέγουν αυτοί τις καλύτερες ...οπώρας... πράγματι δεν μου ήθελαν το καλόν μου. Ήσαν τρομεροί ανταγωνιστές δι' εμέ) στοχεύει άμεσα στους «μισθωτούς της δημαρχίας», τους αγροφύλακες, που αυθαίρετα και δικαιωματικά εκμεταλλεύονται το αξίωμά τους για να καρπωθούν ιδιοτελώς την ξένη περιουσία –και μάλιστα μιας «πτωχής χήρας»- όχι με την έννοια της χρήσης γης σύμφωνα με το φυσικό νόμο της κυριαρχίας τον οποίο εφαρμόζει ο «φυσικός» βοσκός, αλλά με την έννοια της ανήθικης και άδικης πράξης, αφού χρησιμοποιείται ως πρόφαση και ως προκάλυμμα η εντεταλμένη θεσμικά προστασία. Έτσι αναδεικνύεται η ανεπάρκεια και η υποκρισία του κοινωνικού περιβάλλοντος.

5. Τα αποσπάσματα που εξετάζονται συγκριτικά αποτελούν μέρος της συγγραφικής παραγωγής του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη.

Στο «Όνειρο στο Κύμα», όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του διηγήματος περιγράφεται ένα «όνειρο» το οποίο διαπλέκεται με την πραγματικότητα. Το οραματικό στοιχείο, η ρέμβη, υπάρχει και στο διήγημα «Υπό την Βασιλικήν Δρυν». Οι αφηγητές και στα δύο αποσπάσματα προβαίνουν σε εξιστόρηση των εμπειριών τους (πρωτοπρόσωπη αφήγηση) οι οποίες έχουν ως σημείο αναφοράς το φυσικό περιβάλλον της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Αξιοσημείωτη είναι η εξοικείωση των αφηγητών με το φυσικό στοιχείο καθώς και η λυρική με την οποία περιγράφουν τη ζωή τους κοντά σε αυτήν. Κοινό στοιχείο αποτελεί η εξιδανίκευση του φυσικού στοιχείου μέσω της περιγραφής. Η μετωνυμική δρυσ σταλλάζει «το μάννα ζωής» καθώς η φύση στο «Όνειρο στο Κύμα» είναι πηγή ευτυχίας για τον άνθρωπο. Και στα δύο διηγήματα ο αφηγητής απομακρύνεται από τον τόπο που ζει ευτυχής και αυτόρχης και ξενιτεύεται. Κοινό στοιχείο αποτελεί επίσης και η περιγραφή της απόλυτης ομορφιάς, της τελειότητας, του ανεκπλήρωτου εξιδανικευμένου έρωτα. Όμως, στο «Όνειρο στο κύμα» το ερωτικό στοιχείο διαφαίνεται μέσα από την περιγραφή του κοριτσιού, ενώ στο απόσπασμα του διηγήματος «Υπό την Βασιλικήν Δρυν» το δέντρο προσωποποιείται σε ωραία κόρη (δέσποινα αγριάς καλλονής, βασίλισσα του δρόσσου...). Ωστόσο και στα δύο κείμενα με έντονη συναισθηματική προσέγγιση οι αφηγητές περιγράφουν το αντικείμενο του θαυμασμού τους.

Η θηρηκευτικότητα είναι διάχυτη και στα δύο κείμενα μέσα από την αναφορά της ζωής του νεαρού βοσκού κοντά στους μοναχούς της μονής του Ευαγγελισμού («Όνειρο στο κύμα») και στα πανηγύρια τις ημέρες του Πάσχα και του Αγ.Γεωργίου («Υπό την Βασιλικήν Δρυν»). Εμφανές επίσης είναι και το ποιμενικό στοιχείο με τις αναφορές στη βοσκή των προβάτων/αιγών και στα δύο έργα.

Ο ασαφής προσδιορισμός του χρόνου εντοπίζεται και στα δύο διηγήματα, όπως διαφαίνεται μέσα από την αναφορά των χρονικών δεικτών (το θέρος του έτους 187....., Πρωτομαγιά). Παράλληλα και στα δύο κείμενα είναι ευδιάκριτη η άποψη ότι η απομάκρυνση από το φυσικό περιβάλλον (βοσκός) και η έλλειψη σεβασμού προς αυτό (Βαργένης) οδηγούν σε αρνητικά αποτελέσματα, καθώς τόσο το νεαρό βοσκόπουλο όσο και ο Βαργένης δεν είχαν θετική εξέλιξη στη μετέπειτα ζωή τους. Η απομάκρυνση του βοσκού από τη φυσική ζωή δεν τον οδήγησε στην προκοπή και την ευτυχία (Μεγάλην προκοπήν, εννοείται, δεν έκαμα) ενώ μετά την καταλυτική επέμβαση του Βαργένη στο φυσικό περιβάλλον, αυτός «δεν είδε χαίρι και προκοπή. Αρρώστησε και ...πέθανε»

Στις διαφορές συμπεριλαμβάνεται η επιστροφή του αφηγητή στον τόπο του («Υπό την Βασιλικήν Δρυν»), ενώ στο «Όνειρο στο Κύμα» ο αφηγητής δεν επιστρέφει, αλλά παραμένει δυστυχής και καταπιεσμένος στο αστικό περιβάλλον. Ωστόσο και σε αυτή την περίπτωση, γενικότερα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι και στα δύο έργα ενυπάρχει η ίδια δομική αντιδιαστολή ανάμεσα στην πληρότητα της παιδικής ηλικίας και την ατέλεια της ώριμης. Η ατέλεια συνίσταται στην απώλεια του φυσικού παραδείσου για τον βοσκό και στην ανυπαρξία της δρυός στο παρόν για τον ήρωα του παράλληλου κειμένου, απομακρύνοντας και τους δύο τελεσίδικα από την παιδική τους ευτυχία.

Επιμέλεια
Κόρκακα Σάνδη